बालमोदिनी

किं व्यर्थव्ययेन आडम्बरेण वा ?

कश्चन राजा । तस्य शासनम् उत्तममेव आसीत् । जनाः अपि तस्य शासनस्य प्रशंसां कुर्वन्ति स्म । कदाचित् सः अचिन्तयत् - 'मम मरणस्य अनन्तरम् अपि जनाः यथा मां न विस्मरेयुः तथा एकं सुन्दरं स्मारकं निर्मातव्यम् । तत् सुन्दरे मण्डपे भवेत् । स च मण्डपः रमणीये उद्याने तिष्ठेत् । उद्यानं द्रष्टुम् आगताः जनाः मण्डपं, तदन्तः स्थितं स्मारकं च दृष्ट्वा मां, मया अनुष्ठितानि कार्याणि च स्मरेयुः' इति ।

एतद्विषये सः मन्त्रिपरिषदः पुरतः चर्चाम् अकरोत् । सर्वे सभासदः एतं प्रस्तावं सहर्षम् अङ्गीकृतवन्तः । तावता उत्थितः प्रधानमन्त्री स्वस्य कोषात् एकं शिला-खण्डं निष्कास्य राज्ञे दर्शयन् - ''प्रभो ! एषा शिला कदा जाता, कुत्र उत्पन्ना, अत्र कथम् आगता, एतत् रूपं कथं प्राप्तम् इत्यादिकं वक्तुं किं शक्येत ?'' इति अपृच्छत् ।

''क्वापि नदीतीरे एषा स्थिता स्यात् । प्रवाहेण आनीता सा भवता प्राप्ता इत्येतावत् एव वयं वक्तुं शक्नुयाम । ततोऽधिकं विवरणं न ज्ञायेत'' इति अवदत् राजा ।

''अग्रे एतस्य दशा का भवेत् इति केनापि किं ज्ञायेत ?'' - मन्त्री पुनः अपृच्छत् ।

''तत् तु ज्ञातुं न शक्यम्'' - राजा अवदत् ।

''प्रभो ! अस्माकं जीवनमपि एतादृशम् एव ननु ? एषा जीवनयात्रा कदा आरब्धा, इदानीं यत् शरीर-स्वभावादिकं दृश्यते तत् कथं प्राप्तम्, अग्रिमेषु जन्मसु अस्माकं कीदृशी दशा स्यात् इत्यादिकं केनापि न ज्ञायते । भगवतः कृपया एतत् शरीरादिकं प्राप्तम् । अतः तदीयसृष्टेः उपकाराय, तन्नाम लोकोपकाराय स्यात् अस्माकं समग्रमपि जीवनम् । यदि अस्मासु सत्त्वं स्यात् तर्हि रूपान्तरप्राप्तिसमये उत्तमं स्वरूपं प्राप्येत । अन्यथा तु जीवनस्य न किमपि प्रयोजनम् । अस्य समाप्तिविषये आडम्बरादिचिन्तनं सर्वथा व्यर्थम् ।''

धैर्येण अप्रियमपि सत्यम् उक्तवतः वृद्धमन्त्रिणः मुखं दृष्टवन्तः अन्ये मन्त्रिणः । राजा क्षणं यावत् विरम्य पुनः अवदत् - ''मन्त्रिवर्य ! भवता स्पष्टवादिताम् आश्रयता यत् उक्तं तत् युक्तमेव । मया किं करणीयं, किं न करणीयम् इति सम्यगेव स्मारितं भवता'' इति ।

● (सं०) सत्यदेवः